

Socialt stöd i återvändandeprocessen till kvinnor/män/flickor/pojkar

BROTTSOFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL

En översyn av näringslivets insatser i Sverige

KORTFATTAD VERSION

SMT Stiftelsen mot trafficking

2011



LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Under en period på över 10 år har svenska myndigheter och organisationer arbetat för att effektivisera arbetet mot människohandel, förbättra stödet till dess brottsoffer samt att möjliggöra ett värdigt och organiserat återvändande till ursprungs eller tredje land. 2008 inleddes arbetet i Sverige med att genomföra de åtgärder som ingår i *Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167)*. Denna rapport, *Socialt stöd i återvändandeprocessen till kvinnor, män, flickor, pojkar – brottsoffer för människohandel, en översyn av näringslivets insatser i Sverige*, är ett led i regeringens satsning på området och genomförd under perioden augusti-december 2010 av SMT Stiftelsen mot trafficking, finansierat av Länsstyrelsen i Stockholm.

Översynen innefattar intervjuer med 20 företag/näringsidkare. Kartläggningen undersöker om och hur näringslivet har kommit i kontakt med prostitution och/eller människohandel och undersöker vidare om företagen bedriver eget arbete med att motverka människohandel samt stödjer dess brottsoffer. Dessutom undersöks vilka problem som identifierats och vidare vilka insatser som kan komma att bli aktuella framöver.

Denna skrift är en kortfattad version av rapporten och vänder sig i första hand till näringslivet men också till andra aktörer såsom organisationer, myndigheter och politiker som intresserar sig för eller arbetar med frågor som rör människohandel. En viktig poäng är att detta arbete skapar kontaktytor för framtida samtal mellan näringsliv, frivilligorganisationer och myndigheter, där aktörerna kan samverka och bidra med olika insatser.

Projektledning och genomförande

Anneli Avelin – beteendevetare, projektledare och författare av rapporten
Carolina Wennerholm – expert människohandel, ledamot SMT Stiftelsen mot trafficking
Örjan Wallin – ekonomiansvarig och ordförande SMT Stiftelsen mot trafficking

SMT Stiftelsen mot trafficking

St Paulsgatan 1a
118 46 Stockholm

INNEHÅLL

1 MÄNNISKOHANDEL

Inledning	4
Människohandel i världen.....	4
Människohandel 10 år i Sverige – mycket har hänt men mycket återstår.....	4
Tidslinje människohandel i Sverige	4
Aktörer i Sverige, myndigheter och det civila samhället	6
Myndigheternas roll	6
Ideella aktörers arbete.....	6

2 SOCIALT STÖD TILL INDIVIDER UTSATTA FÖR MÄNNISKOHANDEL – EN ÖVERBLICK

Socialt stöd bakgrund.....	7
Hittills flest kvinnor och flickor	7
Män.....	7
Barnperspektiv	8

3 ÖVERSYN AV NÄRINGSLIVETS INSATSER

Näringslivet och människohandel.....	9
Resultat i korthet	9
En rad slutsatser.....	9
Rekommendationer inför framtiden	11
REFERENSLISTA.....	11

Inledning

SMT Stiftelsen mot trafficking¹ ser ett stort behov av att arbetet med att bekämpa människohandel fortsätter på flera plan. Mycket har gjorts men mycket återstår, bland annat när det gäller att ge stöd till de flickor, pojkar, kvinnor, män som årligen faller offer för människohandel i Sverige. Arbetet med rapporten *Socialt stöd i återvändandeprocessen till kvinnor, män, flickor, pojkar – brottsoffer för människohandel, en översyn av näringslivets insatser i Sverige*.² skall ses som en del i en större helhet där ett steg i rätt riktning är att näringslivets kunskap, erfarenhet och kontakt med frågan uppmärksammas. SMT välkomnar ett utökat samarbete mellan myndigheter, civila aktörer och näringsliv i kampen mot människohandel.

Människohandel i världen

Handel med människor utgör en del av den organiserade globala brottsligheten. Vapen, narkotika och människor anses utgöra de mest lönsamma handelsvarorna i denna bransch. Hundratusentals individer runt om i världen traffickeras varje år för att exploateras på olika sätt. Europol, EU:s polisstyrka, uppskattar att en halv miljon människor årligen fraktas in bara till EU-länderna för att säljas för sexuella ändamål.

Mörkertalet är dock stort och det råder svårigheter att få en tydlig bild av den verkliga omfattningen. Rikspolisens ger årligen ut lägesrapporter om den aktuella situationen³. Under 2003 gjordes uppskattningar om att ungefär 400-600 kvinnor och barn årligen fördes till Sverige och utnyttjades för sexuella ändamål. I de senare lägesrapporterna från polisen avstår man ifrån att uppskatta hur stort antal det handlar om. Erfarenhet visar, att det är de resurser som sätts in för att upptäcka och bekämpa människohandel som också styr hur många brottsoffer som upptäcks.

Människohandel är främst ett symptom på underliggande problem såsom fattigdom, brist på jämställdhet, avsaknad av socialt skyddsnät, låg utbildning och arbetslöshet. I stort sett så sker strömningarna i handeln från fattiga länder (ursprungsländer) till de rikare länderna där Sverige utgör såväl ett transitland som ett destinationsland⁴. En annan bidragande faktor är efterfrågan på den globala marknaden. Detta gäller inte bara sexuella tjänster utan även andra former av exploatering såsom tvångsarbete och handel med organ. Utvecklingen har dock under senare år gått mot ett starkare samband mellan utnyttjande i prostitution och gränsöverskridande brottslighet⁵. Rent juridiskt är en orsak brist på tillfredsställande lagstiftning som förhindrar handeln med människor, eller att tillämpningen av lagstiftningen är bristfällig.

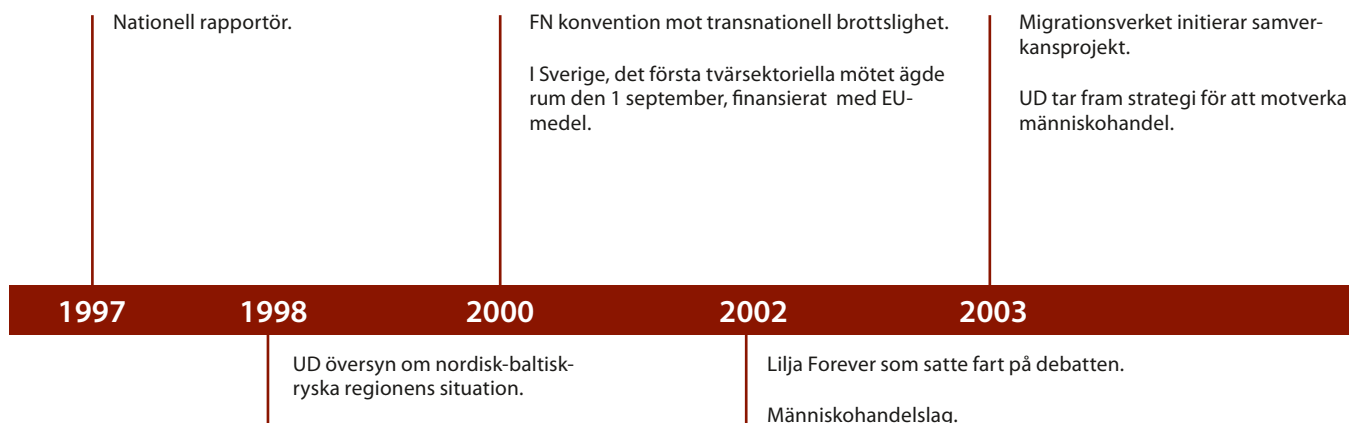
Människohandel 10 år i Sverige – mycket har hänt men mycket återstår

Människohandel uppdagades i Sverige under slutet av 1990-talet. Det beskrivs som att rättsväsendet blev överrumplade av att två uppmärksammade fall kommit till polisens kännedom "mer eller mindre av en slump"⁶. Ett av fallen var det så kallade Gyllene Ratten ärendet där tre kvinnor/flickor från Tjeckien var inblandade. Den ena flickan, 17 år gammal, lyckades ringa till sin mamma från sitt fängelse på motell Gyllene Ratten. Mamman kontaktade i sin tur polis och ambassader. Flickan hade blivit såld flera gånger innan hon kom till Stockholm. Hon utsattes för neddrogning, inläsning och våldtäkter. Svenska myndigheter ställdes inför en rad utmaningar. Dessa fall blev i någon mening inledningen på ett långsiktigt svenskt arbete med frågan på flera plan.

1) Fram till 2010 hade Insamlingsstiftelsen samverkan mot trafficking tilltalsnamnet IMT Insamling mot trafficking. Från och med 2011 är tilltalsnamnet SMT Stiftelsen mot trafficking.

TIDSLINJE MÄNNISKOHANDEL I SVERIGE

Viktiga milstolpar i det svenska arbetet mot människohandel



1997⁷ tillsatte regeringen en nationell rapportör för människohandel. Det fanns vid den tiden ingen internationell definition av människohandel, vilket försvårade arbetet. Polisen arbetade efter Europakonventionen. Samtidigt pågick en hätsk internationell debatt som bottnade i olika synsätt när det gäller prostitution. Det rådde på hemmaplan en begränsad syn på fenomenet, bristande kunskap och erfarenhet och långt ifrån ett holistiskt synsätt där man beaktar aspekter såsom globalisering, ökad migration, transnationell kriminalitet och fattigdomsbekämpning. 1998 genomförde Stiftelsen Kvinnoforum, på uppdrag av UD en översyn om nordisk-baltisk-ryska regionens situation. Studien pekade på att det fanns misstankar om människohandel i regionen, men att inga egentliga aktiviteter fanns för att bekämpa problemen. År 2000 genomfördes det första tvärssektoriella mötet med syftet att upparbeta samarbeten mellan Sverige och Baltikum. Under mötet noterades att lagstiftning mot människohandel borde finnas och prioriteras som ett särskilt brott och borde ha en högre straffsats. Vidare påpekades att det rådde en "stor glipa" mellan arbete på gräsrotsnivå och strukturell nivå. Man konstaterade att det rådde en stor okunskap om olika aktörers arbete. Redan vid den tiden påpekades behovet av ett återvändandeprogram. Samma år antogs också *Palermo protokollet*, det vill säga FN:s konvention mot Transnationell Brottslighet som blev startskottet för att uppmärksamma frågan. 2002 hade filmen *Lilja Forever* premiär. Filmen handlar om den 16-åriga "Lilja" från Litauen som utnyttjas hänsynslöst i Sverige och senare tar livet av sig genom att hoppa från en bro. Något år före filmens premiär hade en flicka utsatt för trafficking, begått självmord på samma vis i Malmö. Filmen fick stort genomslag i Sverige och väckte allmänheten på allvar, samma år klubbades också den svenska lagen mot människohandel igenom. 2004 infördes Tidsbegränsade uppehållstillstånd. 2005-2007 genomfördes Samverkan⁸ mot trafficking, som ledde

till flera åtgärder och initiativ; samverkansplaner för myndigheter, startskott för Regionala Resursteam samt SMT Stiftelsen mot trafficking. 2007 öppnade utställningen *Trafficking* på Världskulturmuseet i Göteborg, som kom att väcka stor uppmärksamhet i Sverige och i flera andra länder där den visades som en vandringsutställning. Samverkan mot trafficking identifierade en rad problemområden⁹, bland annat konstateras att stödet till brottsoffer, särskilt när det gäller återvändande, är eftersatt. 2006 utsåg UD en ambassadör för människohandel och 2008 inleddes arbetet i Sverige med att genomföra de åtgärder som ingår i regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel.

2) Denna rapport genomförs inom ramen för åtgärds punkt 7, ett tryggare återvändande. Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167).

3) Rikspolisstyrelsen. Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008.

4) UNODC. Global Report on Trafficking in Persons (2009).

5) Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167), s. 3.

6) Samverkan mot trafficking. Dokumentation. *Nationell konferens om människohandel. Vision och rapport från verkligheten den 26 mars 2007*. Stockholm, s. 8.

7) Informationen är hämtad ur Dokumentation. *Nationell konferens om människohandel. Vision och rapport från verkligheten den 26 mars 2007*. Samverkan mot trafficking. Stockholm, s. 8.

8) Samverkan mot trafficking; Baltic Fem, Caritas Sverige, Män För Jämställdhet, Hela Människan, Kvinnoforum, Länsstyrelsen Västra Götalands län, Polismyndigheten i Västra Götaland, Prostitutionscentrum Stockholms Stad, Södermalms Baptistförsamling, Världskulturmuseet/Statens Museer för Världskultur, Åklagarmyndigheten samt följande projektdeltagare och medfinansierare: Migrationsverket (Stockholm, Göteborg, Malmö), Länskriminalpolisen i Stockholm, Länsstyrelsen i Stockholm och Skåne, Göteborgs stad (Cityenheten och kris- och jourverksamheterna), Prostitutionsgruppen i Malmö, Polismyndigheten i Skåne, Göteborgs universitet.

9) Samverkan mot trafficking. Dokumentation. *Nationell konferens om människohandel. Vision och rapport från verkligheten den 26 mars 2007*. Stockholm, s. 31-32.

Samverkansprojekt i Stockholm med samverkansplan myndigheter samt informationsinsatsning mot kommuner och stadsdelar.

Samverkan mot trafficking, 25 aktörer i tre regioner.

Samverkansplaner myndigheter, regionalt och nationellt.

Regionala Resursteam.

SMT Stiftelsen mot trafficking.

Utställning *Trafficking* på Världskulturmuseet i Göteborg.

Regeringens handlingsplan mot människohandel.

2003-2005

2004

2005-2007

2005

2008-2010

Tidsbegränsade uppehållstillstånd.

UD tillsätter ambassadör människohandel.

Aktörer i Sverige, myndigheter och det civila samhället

Här följer en kort presentation av olika aktörers arbeten kring människohandelsfrågan i Sverige. Först en kort redogörelse av myndigheternas roll. När det kommer till ideella aktörer så finns i dagsläget inte någon samlad bild av organisationers insatser på området. Samverkan och samordning saknas helt eller delvis. Det är en stor brist. Därför presenteras endast ett urval av de organisationer som arbetar med frågan. Någon heltäckande bild av näringslivets arbete mot människohandel finns inte. SMT Stiftelsen mot trafficking har genom detta projekt *Socialt stöd i återvändandeprocessen till kvinnor, män, flickor, pojkar – brottsoffer för människohandel, en översyn av näringslivets insatser i Sverige* intervjuat 20 företag / näringsidkare i Sverige. Kartläggningen undersöker om och hur dessa företag har kommit i kontakt med prostitution och/eller människohandel. Resultatet presenteras närmare i del 3.

Myndigheternas roll

Olika myndigheter har ansvar för olika inslag i arbetet med att bekämpa människohandel. Under flera år har berörda myndigheter samverkat och sedan 2007 finns en nationell samverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel¹⁰. Målet med samverkan är att effektivisera lagföringen av förövare, förbättra stödet till de personer som är utsatta för människohandel samt att möjliggöra ett värdigt och organiserat återvändande till ursprungs eller tredje land. Samverkande myndigheter är polismyndigheten, socialtjänst, åklagarmyndigheten, rikskriminalpolisen, socialstyrelsen, migrationsverket, länsstyrelserna, tullverket. Som ett led i regeringens¹¹ arbete mot människohandel har ett samarbete inrättats mellan de aktörer som arbetat längst med frågan. Detta genom ett Nationellt Metodstödsteam (NMT) under ledning av Länsstyrelsen i Stockholm. Teamet ska fungera som en strategisk resurs, först och främst för de län och regioner som hittills inte har bedrivit något eget arbete mot prostitution och människohandel, eller endast i begränsad omfattning.¹²

Ideella aktörers arbete

Resursteamet i Stockholm startade sin verksamhet i slutet av 2007. Olika kyrkor bistår genom det "Ekumeniska nätverket mot människohandel" med personal/representanter som finns tillgängliga som stöd till brottsoffer. Utifrån den enskildes behov görs insatser av olika slag. Det kan handla om hjälp med boende, praktikplats, hjälp till svenska för invandrare, personligt stöd mm. Syftet är att ge stöd på ett sätt som leder till att den brottsutsatte efterhand kan försörja sig och återta makten över sitt eget liv.

SMT Stiftelsen mot trafficking startade 2008¹³ och kärnan i verksamheten är att ge stöd till brottsoffer utsatta för trafficking. Bakgrunden till att SMT Stiftelsen mot trafficking startade mynnar ifrån Samverkan mot trafficking där det klart framgick att det ibland uppstår luckor i stödet till brottsoffer. SMT Stiftelsen mot trafficking samarbetar med socialtjänst och andra aktörer och gör kontinuerligt insatser där de samhälleliga resurserna inte räcker till.

ECPAT arbetar för barns rätt att inte utnyttjas i sexhandel,¹⁴ detta främst genom opinionsbildande verksamhet. Sedan flera år bedriver ECPAT bland annat ett arbete för att engagera passagerarredier mot människohandel. Tillsammans med reseföretagen har Ecpat utvecklat uppförandekoder som flera reseföretag etablerat.

Röda Korset har såväl internationellt som i Sverige uppmärksammat frågan om människohandel. I en förstudie genomförd av Svenska Röda Korset (2010)¹⁵ pekar man på att frågan är viktig och angelägen att ta ett grepp om. Förstudien ligger till grund för rekommendationer som bland annat innefattar att Röda korset bör skapa bättre förutsättningar för att kunna möta individer som kan vara utsatta för människohandel, att man bör inleda samverkan med andra organisationer samt att man bör utveckla det samhällspåverkande arbetet i frågan.

World Childhood Foundation arbetar på flera plan med att förbättra situationen för barn¹⁶. Stödjer många projekt i olika delar av världen. I Brasilien, exempelvis syftar alla projekt till att motverka sexuellt våld och utnyttjande av barn. World Childhood Foundation stödjer även verksamheter för utsatta barn i Litauen, Polen, Ryssland, Ukraina, Vitryssland med flera. 2004 genomförde World Childhood Foundation den uppmärksammade kampanjen "Lilja 4-ever kan få ett lyckligare slut" som kastade ljus på frågan om människohandel.

10) Samverkan mot trafficking. *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel*. (2007).

11) Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167), s 28.

12) Information hämtat från NMT hemsida 2010-10-22. <http://www.nmtsverige.se>

13) Initiativ till Insamlingsstiftelsen samverkan mot trafficking togs, och förberedande arbete inleddes redan 2007. Insamlingsstiftelsen kom att ha tilltalsnamnet IMT Insamling mot trafficking fram till 2010 för att från 2011 anta tilltalsnamnet SMT Stiftelsen mot trafficking.

14) Information hämtad 2010-10-18 från Ecpats hemsida www.ecpat.se.

15) Svenska Röda Korset. Förstudie *Att motverka människohandel! – diskussion kring behov och eventuell roll för Svenska Röda Korset* (2010).

16) Information hämtad 2010-11-09 från World Childhood Foundations hemsida <http://www.childhood.se>.

17) Samverkan mot trafficking. *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel*. (2007).

Socialt stöd bakgrund

Stödet till brottsoffer utsatta för människohandel i Sverige är eftersatt. Dels handlar det om socialt stöd till brottsoffer som befinner sig i Sverige och som antingen skall återvända till sina respektive hemländer eller i den mån det ges möjlighet, avser stanna i Sverige.

I de fall utnyttjade individer överhuvud taget kommer i kontakt med myndigheter så sker det många gånger genom tillslag på bordeller och i gatuprostitution. Socialtjänsten har en brottsofferfokus och ansvarar för att den som är utsatt får stöd och hjälp. Exakt hur stödet utformas avgör varje kommun där socialtjänstlagen styr. I början av 2000 fanns inga upparbetade rutiner kring omhändertagandet av brottsoffer. Sedan dess har bland annat en nationell samverkansplan mellan inblandade myndigheter arbetats fram¹⁷. Den klargör myndigheternas roll och skyldigheter. I dagsläget innebär det att rutinerna kring stöd till brottsoffren förbättrats, men att en hel del återstår – det gäller bland annat återvändandeprocessen.

Tillslag föregås av ett ofta långt spaningsarbete. Socialtjänst kopplas in i ett tidigt skede och är förberedda på insatser. Sedan 2004¹⁸ har Åklagarmyndigheten möjlighet att ansöka hos Migrationsverket om Tillfälligt uppehållstillstånd. Det innebär för brottsoffret att denne har rätt till grundläggande stöd såsom boende, mat, akut tand- och sjukvård samt fickpengar. Tillfälligt uppehållstillstånd är kopplat till utrednings och rättegångprocessen. Många brottsoffer väljer att vittna och på så vis uppbär de skydd och stöd under tiden. När rättegångsprocessen är slut har brottsoffret inte samma rätt till stödinsatser.

EU-medborgare har rätt att bosätta sig i Sverige, men har inte per automatik rätt till exempelvis stöd från socialtjänsten. Grundprincipen är att man skall kunna försörja sig själv och ha en bostad. I några kända exempel har brottsoffer med hjälp av ideella insatser fått praktikplats som lett till arbete och fått hjälp med tillfälligt boende för att sedan, med egen arbetsinkomst kunnat lösa sin bostadssituation själv.

För de individer som skall återvända till sina hemländer har stödet varit eftersatt eller obefintligt. Hittills har det ofta inneburit att individen fått en flygbiljett hem och i vissa fall har någon myndighetsföreträdare följt med. Därefter slutar de svenska myndigheternas ansvar¹⁹. Det finns enligt SMT Stiftelsen mot traffickings erfarenhet ingen samlad information om vad som händer när personerna kommer tillbaka till sina ursprungsländer.

Många hamnar åter i prostitution och i hallickarnas händer. Det finns dock exempel på personer som fått ett stöd som lett till att de lyckats vända sin situation till det bättre. När det gäller återvändandeprocessen så är det angeläget att i ett så tidigt skede som möjligt ombesörja att de utsatta individerna får stöd och hjälp. De frågor som inblandade aktörer ställs inför är ofta komplexa och svårlösta. Det finns inga generella lösningar utan varje fall måste lösas utifrån individuella förutsättningar och behov.

Hittills flest kvinnor och flickor

Det stöd och skydd som erbjuds brottsoffer utsatta för människohandel har hittills företrädesvis gällt kvinnor. Det har sin förklaring i att kvinnor och flickor är överrepresenterade när det gäller utnyttjande för sexuella ändamål. Det framkommer bland annat i Rikspolisstyrelsens rapport (2009)²⁰ där man pekar på att 79 % av den globala handeln utgör utnyttjande för sexuella ändamål och att det är flickor och kvinnor som utgör en majoritet. Det förhållandet har hittills gällt även i Sverige. Flertalet av kvinnorna tillhör minoritetsgrupper och kommer ofta från hemförhållanden med social utslagning, misshandel och arbetslöshet. Många av kvinnorna har aldrig tidigare rest utanför sina hemländer innan de utsätts för människohandel. Det är inte ovanligt att dessa kvinnor/flickor har bristande förtroende för polis och andra myndigheter.

Män

Ett särskilt fokus på män har kommit att bli aktuellt under senare år. Det finns några upptäckta fall där män utnyttjats för exempelvis tiggeri i Sverige. I december 2008 inleddes rättegången²¹ mot de fem personer som åtalades för att, på detta vis, ha utnyttjat en man med funktionshinder. Mannen rekryterades i sitt hemland Ukraina i tron om att arbetet skulle innebära enklare kontorsarbete i Moskva. Väl i Sverige utnyttjades mannen från tidig morgon till sen kväll, sex dagar i veckan. Brottsoffret blev fråntagen sina armproteser, utsattes för hot och våld och tvingades tigga under konstant övervakning.²² Ärendet blev, när det uppdagades, mycket omskrivet i svensk press. Ärenden där män utnyttjas pekar på brister och utmaningar för inblandade instanser. Enligt vad SMT Stiftelsen mot trafficking erfar är stödet till män utsatta för människohandel undermåligt. Det här är särskilt angeläget att beakta då det troligtvis kommer att identifieras allt fler män som utnyttjats i människohandel.

Barnperspektiv

Polisen anger i en lägesrapport från 2007²³ att brottsoffer för människohandel som är minderåriga oftast är i åldrarna 15-17 år. Det yngsta brottsoffer i en människohandelshärva i Sverige är en 12-årig flicka. Ecpat belyser problemet med att barnperspektivet riskerar att glömmas bort och pekar på en stark fokusering på kvinnor som offer för trafficking, när det i själva verket ofta är minderåriga som är utsatta och att det kan handla om såväl pojkar som flickor²⁴.

Barn är också ofta brottsoffer i ett andra led. Erfarenhet visar att det kan handla om mammor som försörjer hela sina familjer, reser till Sverige i syfte att tjäna pengar på prostitution men som hamnar i en situation där de utnyttjas och blir fråntagna de pengar de beräknat tjäna. Socialtjänstens stöd sträcker sig exempelvis inte till barn som inte ens befunnit sig i Sverige men som ändå är drabbade. För en tid sedan uppdagades en prostitutionshärva där en mamma i tjugofemårsåldern från ett land i södra Europa utnyttjades hänsynslöst och tvingades ta emot män i en smutsig husvagn i utkanten av Stockholm. Kvinnan hade ett barn i sitt hemland och hade planerat att använda intjänade pengar till barnets skolgång och kläder. Men de pengar som prostitutionen inbringade hamnade istället hos människohandlarna. När härvan uppdagades fick kvinnan samhälleligt stöd i form av boende under rättegångsprocessen. Stöd till barnet täcktes inte av samhället utan med hjälp av pengar från en stiftelse. Ytterligare en aspekt av barnperspektivet är att många utsatta kvinnor, även om de nått myndig ålder, befinner sig i ett gränsländ mellan barn och vuxenlivet. Det är inte helt ovanligt att de utsatta personerna har börjat sin livsbana med övergrepp och prostitution i unga år. Det finns exempel på kvinnor som skadats så allvarligt vid övergrepp att de senare i livet kan ha svårt att få barn.

Det finns få uppgifter om barn som utnyttjas för andra ändamål än sexuella, exempelvis för tiggeri eller kriminell verksamhet. Ett fåtal ärenden har enligt Polisen förekommit i Sverige²⁵. Röda korset pekar i förstudien *Att motverka människohandel – diskussion kring behov och eventuell roll för Svenska Röda Korset* (2010)²⁶ på att kunskapsnivån på detta område hittills varit låg och att samordning saknas. Socialtjänsten ansvarar för att barn och unga skall växa upp under goda förhållanden²⁷. Det gäller oavsett om ett barn har uppehållstillstånd eller inte. När det gäller misstanke om människohandel skall socialnämnden utan dröjsmål inleda en utredning för att bedöma behovet av insatser. Med stöd av 6 § LVU kan socialnämnden i respektive kommun omedelbart omhänderta barn och unga.

17) Samverkan mot trafficking. Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel. (2007).

18) Information hämtad 2010-11-20 från Regeringens hemsida om mänskliga rättigheter; www.manskligarattigheter.gov.se

19) Ett arbete med att upprätta rutiner för återvändandeprocessen har pågått under en längre tid i Sverige. Inom ramen för *Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167)*, arbetar Länsstyrelsen vidare med frågan, där denna översyn är en del av arbetet. Under 2010 driver Prostitutionsgruppen i Göteborg ett projekt som regional resursverksamhet, med medel från Länsstyrelsen i Stockholms län.

20) Rikspolisstyrelsen. *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008*. Rapport 2009:1.

21) Rikspolisstyrelsen. *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008*. Rapport 2009:1. s. 13

22) De fem gärningsmännen dömdes så småningom till fängelsestraff 5 år respektive 9 månader samt 6 månader för medhjälp till människohandel. Rikspolisstyrelsen. *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008*. Rapport 2009:1. s. 13

23) Människohandel för sexuella och andra ändamål, RKP KUT 2007:6, Lägesrapport 9, 1 jan-31 dec, s 6.

24) Ecpat Sverige. *Barnsexhandel. Kommersiell exploatering av barn* (2009). Ecpat Sverige och Jure förlag, Stockholm. Sid 105 samt s. 77.

25) Rikspolisstyrelsen. *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008*. Rapport 2009:1.

26) Röda Korset. *Att motverka människohandel – diskussion kring behov och eventuell roll för Svenska Röda Korset* (2010). s 20.

27) Kvinnoforum. *Samverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* (2005). Kvinnoforum, Stockholm. Sid 3-4.

Näringslivet och människohandel

Näringslivet utgör en viktig aktör när det gäller både att förebygga och bekämpa människohandel samt att delta i olika former av stödinsatser till dess brottsoffer. Ecpat uppmärksammar i *Barnsexhandel, kommersiell exploatering av barn* (2009) några områden där näringslivet gjort betydande insatser gällande barnsexhandel²⁸. Dels resebranschen, som arbetat fram uppförandekoder, dels rederibranschen där besättningen inom två rederier på Östersjöfärjor utbildats för att kunna agera om man upptäcker människohandel. Vidare bredbandsleverantörerna som hjälpt till med att försvåra åtkomsten av webbsidor med barnpornografiskt material och dessutom bankväsendet där insatsen består i att förhindra köp och betalningar av barnpornografi genom det finansiella systemet. Någon översyn av näringslivets insatser mot människohandel har emellertid hittills inte genomförts. Med det som bakgrund inleddes i augusti 2010 detta projekt *Socialt stöd i återvändandeprocessen till kvinnor, män, flickor, pojkar – brottsoffer för människohandel, en översyn av näringslivets insatser i Sverige*.

Kartläggningen undersöker om och hur näringslivet har kommit i kontakt med prostitution och/eller människohandel och vidare om företagen bedriver eget arbete

med att motverka människohandel samt att stödja dess brottsoffer. Dessutom undersöks vilka problem som identifierats och vidare vilka insatser som kan komma att bli aktuella framöver.

I översynen ingår olika företag och näringsidkare från olika branscher. Klädkedjor, reseföretag, hotell, möbelföretag, hudvårdsbutiker, Second hand verksamhet, detalj- och mathandel samt fastighetsbolag. Flertalet är stora nationella företag med verksamhet globalt. Alla företag har verksamhet i Sverige och flera i andra länder. I de aktuella återvändandeländerna finns företagen representerade i Estland, Ryssland, Rumänien, Polen, Lettland, Bulgarien, Thailand, Ukraina, Nigeria, Tjeckien. Dels finns företag med butiker i ett eller flera av länderna, dels finns fabriker och/eller underleverantörer.

I detta avsnitt presenteras i korthet resultatet i form av ett antal slutsatser utifrån de intervjuer som genomförts med 20 företag/näringsidkare i Sverige. En rad rekommendationer kan också dras utifrån det sammanställda materialet, detta presenteras på sidan 11.

28) Ecpat. *Barnsexhandel – kommersiell exploatering av barn* (2009) kapitel 10, s 142

Resultat i korthet

En rad slutsatser

En rad slutsatser kan dras utifrån intervjuer med 20 företag/näringsidkare.

- Många företag har ett omfattande CSR-arbete och en stor erfarenhet och kunskap om förebyggande arbete när det gäller mänskliga rättigheter, arbetsförhållanden, att motverka skadligt barnarbete mm. Detta gäller främst företag med verksamheter (egna fabriker eller leverantörer) i andra länder.
- Flera företag stödjer eller samarbetar aktivt med organisationer som arbetar direkt med frågan människohandel eller har med frågan som en del i ett mer övergripande arbete.
- Hotellen är de företag i översynen som har stött på prostitution och eventuellt människohandel i Sverige. Likaså en organisation som driver Second hand

butiker vars verksamhet bygger på att ge stödinsatser för individer i samhället, och där också några av dessa befunnit sig i prostitution/människohandel.

- Samtliga intervjuade företag finner frågan prostitution/människohandel angelägen, men för många är frågan mer eller mindre ny. De flesta företag har ingen direkt erfarenhet av att ha stött på prostitution/människohandel i sin verksamhet. Något företag uppger att det är troligt att prostitution/människohandel förekommit i deras verksamhet men att man inte upptäckt det.
- När det gäller män så har några uppmärksammat prostitution/människohandel där män är utsatta. I Sverige manliga eskorter som erbjuder sina tjänster, misstankar om män utnyttjade som arbetskraft i andra länder. Flertalet har dock inte alls uppmärksammat prostitution/människohandel där män skulle vara utsatta.

- Flera av företagen uppger att de inte uppmärksammat prostitution/människohandel där barn är utsatta. Flera uppger också att de inte känner till om särskilda insatser för barn görs. Däremot sker mer eller mindre indirekta insatser i form av företagens egna CSR-arbeten, stöd till och/eller samarbeten med andra organisationer, samarbete med polis och så vidare.
- Reseföretagen arbetar aktivt med att motverka barnsexhandel, detta bland annat genom uppförandekoder.
- När det gäller företagets eget arbete för att motverka människohandel anges förebyggande insatser, uppförandekoder, samarbete med polis och prostitutionsenheter, utbildning av personal, säkerhetsregler, stöd till aktörer som arbetar med brottsoffer eller gör andra insatser för frågan, direkt arbete med brottsoffer, ett starkt engagemang för frågan inom företaget, kampanjarbete, insamling av pengar samt information till kunder.
- Flera av företagen bedriver verksamhet i något eller flera av aktuella ursprungs/återvändandeländer²⁹ Bulgarien, Estland, Lettland, Nigeria, Polen, Rumänien, Ryssland, Thailand, Tjeckien, Ukraina – butiker, fabriker och/eller leverantörer.
- Flera av aktörerna har gedigen praktisk erfarenhet av att arbeta med marginaliserade individer i Sverige, detta genom att erbjuda arbetstillfällen och praktikplatser.
- Flera uppger att de i och med det här arbetet fått upp ögonen för problemet, planerar exempelvis att adressera frågan om man upptäcker/misstänker människohandel, planerar att väcka frågan internt

inom företaget och diskutera hur man kan rusta sig för problematiken.

- Av de som kommit i direkt kontakt med frågan har följande problem identifierats: svårigheter med att upptäcka om det rör sig om människohandel, skyddade identiteter som försvårar arbetet med de utsatta, brist på samverkan mellan myndigheter försvårar insatser. Man efterlyser kontinuitet och långsiktiga insatser.
- När det gäller framtida insatser uppger många att det kommer fortsätta med påbörjat arbete, såsom förebyggande insatser, uppförandekoder, samarbete med polis och prostitutionsenheter, utbildning av personal, säkerhetsregler, stöd till aktörer som arbetar med brottsoffer eller gör andra insatser för frågan, direkt arbete med brottsoffer, ett starkt engagemang för frågan inom företaget, kampanjarbete, insamling av pengar, information till kunder.
- Önskemål om fortsatt dialog, utbildning av personal, önskemål om förslag på hur företag kan arbeta med frågan.
- Information och kunskap om människohandel efterlyses. Önskemål om att få diskutera de här frågorna, och komplexiteten kring dessa, på annan arena än genom medias förenklade bild av exempelvis barnarbete.
- Förslag om att eventuellt implementera frågor om människohandel i uppförandekoder mot leverantörer.

29) Information från Länsstyrelsen 2010-09 om de länder som är aktuella när det gäller återvändande för individer utsatta för människohandel i Sverige och som skall återvända.

Rekommendationer inför framtiden

En rad rekommendationer kan dras utifrån det sammanställda materialet;

Insatser i ett bredare perspektiv

- Skapa plattform för fortsatt dialog mellan näringsliv, frivilligorganisationer och myndigheter. Fördjupa diskussionen med företag om människohandelsfrågan i sin helhet, på vilket vis det kan påverka företagen, hur det drabbar olika branscher och hur företagen kan arbeta med frågan. Hur olika aktörer kan samverka, samarbeta, vilken roll näringslivet kan/skall axla i frågan. Lärdomar och erfarenheter. Samhällsdebatt.
- Arrangera utbildningsinsatser för personal och chefer om människohandel.
- Informationsinsatser till fler företag.
- Idéseminarium näringslivet. Finns andra idéer och tankar kring hur man kan arbeta med frågan? Vilka erfarenheter har företagen och hur kan man ta tillvara dessa erfarenheter i det gemensamma arbetet?
- Följa upp kring de problem som flera aktörer identifierat, såsom exempelvis problemet med avsaknad av kontinuerliga insatser för utsatta brottsoffer.
- Fortsatt diskussion om implementering av människohandelsfrågan i uppförandekoder gentemot företags olika leverantörer i andra länder.

Insatser direkt till brottsutsatta för människohandel

- Utöka och utveckla samarbete med näringslivet särskilt i den aktuella frågan som rör stöd till brottsoffer utsatta för människohandel i Sverige.
- Skapa insatser som ger långsiktigt stöd till brottsutsatta, t.ex. utveckla utbildningsstipendier, detta exempelvis som ett samarbete mellan företag och organisationer.
- Att tillsammans med näringslivet diskutera möjligheter när det gäller att ordna praktikplatser och arbetstillfällen. Att särskilt beakta och ta till vara den kunskap och erfarenhet som företag besitter när det gäller arbete med att få in marginaliserade grupper i arbetslivet.
- Att särskilt beakta och vidare undersöka möjlighet till arbetstillfällen i de mest aktuella ursprungs/återvändandeländerna: Albanien, Bulgarien, Estland, Lettland, Nigeria, Polen, Rumänien, Ryssland, Thailand, Tjeckien, Ukraina.
- Att i framtida samarbeten särskilt beakta insatser för brottsutsatta män/barn.

Sammantaget visar studien att näringslivet är en viktig framtida aktör i den gemensamma kampen mot människohandel.

REFERENSLISTA

Rapporter, publikationer, dokumentation, skrivelser m.m.

Ecpat Sverige. *Barnsexhandel. Kommersiell exploatering av barn* (2009). Ecpat Sverige och Jure förlag, Stockholm.

Kvinnoforum. *Samverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* (2005). Kvinnoforum, Stockholm.

Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167).

Rikspolisstyrelsen. Lägesrapport 10. *Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008*. Rapport 2009:1.

Rikskriminalpolisen. *Människohandel för sexuella och andra ändamål*, RKP KUT 2007:6, Lägesrapport 9, 1 jan-31 dec, s 6.

Samverkan mot trafficking. Dokumentation. *Nationell konferens om människohandel. Vision och rapport från verkligheten den 26 mars 2007*. Stockholm.

Samverkan mot trafficking. *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel*. (2007).

Svenska Röda Korset. *Förstudie Att motverka människohandel! – diskussion kring behov och eventuell roll för Svenska Röda Korset* (2010).

Elektroniska källor

www.insamlingmottrafficking.se
2010-10-15

<http://www.nmstsverige.se>
2010-10-22

www.ecpat.se
2010-10-18.

<http://www.childhood.se>
2010-11-09.

www.manskligarattigheter.gov.se
2010-11-09



LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN